

WETENSCHAPPERS IN ACTIE

Een publiek-sociologische benadering

Redactie

Frédéric Vandermoere

Ilse Loots

Anne Bergmans

Peter Raeymaeckers

Acco Leuven / Den Haag

Inleiding

Frédéric Vandermoere en Ilse Loots

In dit boekproject gaan we uit van de stelling dat wetenschappelijk onderzoek aan een universiteit geen instrument is dat enkel ten dienste staat van zichzelf. Ook in het geval van de sociologische discipline is er meer dan dat. Naast het onderwijs voor duizenden studenten staat academisch onderzoek ten dienste van de maatschappij in haar geheel. Voor vele wetenschappers is maatschappelijke dienstverlening een kerntaak die onlosmakelijk verbonden is met kritisch en fundamenteel wetenschappelijk onderzoek. Ook wij, sociologen werkzaam aan twee onderzoeksgroepen van de Universiteit Antwerpen (OASeS en Milieu & Samenleving), streven maatschappelijke impact na en ambiëren, meer concreet, een bijdrage te leveren aan sociale én ecologische verandering.

De verschillende gevalstudies en ervaringen die in de volgende hoofdstukken zijn neergepend, vertellen de lezer hoe een versterkte relatie tussen wetenschap en maatschappij er in de praktijk kan uitzien. We zoeken daarbij aansluiting bij tal van inzichten uit de niche van de publieke sociologie. Dit boek wil de reflectie aanmoedigen over die dingen waarvoor vaak geen plaats is in het vaste formaat van een wetenschappelijk artikel. Deze bundel is daarom een oefening in reflexieve sociologie, met bijzondere aandacht voor de relaties tussen de socioloog en haar diverse publieken.

Om dit project te realiseren werden in het voorbije jaar (2017) tal van overlegmomenten georganiseerd tussen beide groepen. Daarin wisselden de collega's, jong en oud, onderling van gedachten, de nodige discussies werden gevoerd, en synergieën werden verkend. Nog voor het proces van externe peer-review werd dus een interne peer-review ingericht. In de veelheid aan thema's en domeinen (zoals milieusociologie, science and technology studies, sociaal werk, armoedestudies en stadssociologie) stelden we een gemeenschappelijk vertrouwen vast in de relevantie van een publieke sociologie. Om de contouren van dit boek te schetsen nemen we vooraf aan de aparte bijdragen een inleidend hoofdstuk op om een kader en een stroomlijning voor de begrippen te scheppen. We laten ons daarbij onder andere inspireren door het werk van de Britse socioloog Michael Burawoy. Verder werd bewust gekozen voor een combinatie van essayistische en meer klassieke stijlen van wetenschappelijk schrijven. Om de materie tastbaar te houden (bijvoorbeeld ook voor studenten die vaak nog weinig onderzoekservaring hebben) vertrekken vele bijdragen vanuit de empirie en concrete onderzoekservaringen.

De verwezenlijking van dit boek was geen sinecure. Enerzijds is het in tijden van wetenschappelijke specialisatie niet evident om een vijftiental auteurs uit diverse onderzoeksdomeinen bijeen te krijgen rond een gemeenschappelijke thematiek. Anderzijds is er, ook in academische

middens, vaak weinig tijd om diepgaand of alleszins meer beschouwend te reflecteren over fundamentele kwesties zoals de relatie tussen wetenschap en publiek. In de wandelgangen van onze faculteit genoten we dan ook van elke aanmoedigende reflectie over dit werk. Er is dan wel veel te doen over het potentieel van burgerwetenschap, slow science of de scheiding tussen opinies en feiten in het post-truth-tijdperk, toch blijft de plaats van maatschappelijk engagement in wetenschap van twijfelachtig belang. Niet alleen naar de auteurs die aan dit boek meewerkten en de diverse publieken die hiertoe onrechtstreeks hebben bijgedragen, ook naar de reviewers gaat onze uitdrukkelijke dank voor hun constructieve feedback. Het kritisch evaluatieproces heeft het uiteindelijke resultaat alleen maar sterker gemaakt.

Enkele decennia geleden schreef de filosoof en cultureel antropoloog Bruno Latour het boek *Wetenschap in Actie*. In dat werk beschrijft hij de constructie van wetenschappelijke feiten en artefacten. Hij vertelt ons hoe het verschijnsel 'wetenschap' kenmerken van een netwerk vertoont. In deze bijdrage richten we ons veeleer op 'wetenschap in interactie'. Het gaat meer bepaald over de interactie tussen wetenschappers en actoren, zoals klimaatactivisten, overheden, hulpverleningsorganisaties, daklozen, vluchtelingen en vele andere publieken. We verkennen de wereld van de publieke sociologie en trachten de lezer mee te nemen op een aantal paden die wij als sociale wetenschappers hebben bewandeld. We pogen geen alomvattende analyse te maken maar hopen met een waaier aan illustratieve hoofdstukken een voorzet te hebben gemaakt.

14 mei 2018

HOOFDSTUK 1

Wetenschap en maatschappij. In public sociology we trust

Frédéric Vandermoere

Het opzet en de doelstellingen van dit inleidende hoofdstuk zijn drieërlei. Eerst wordt in algemene zin kort gereflecteerd over de veranderende relatie tussen wetenschap en maatschappij (zie 1. Wetenschap en maatschappij). Vervolgens wordt een historisch kader geschetst dat verder bouwt op studies uit de publieke sociologie en het werk van Michael Burawoy in het bijzonder (zie 2. In public sociology we trust). In een derde stap wordt een overzicht gegeven van de verschillende bijdragen uit dit boek (zie 3. Een zoektocht van onderuit)

1. Wetenschap en maatschappij

Je hoort het wel vaker. Misschien zelfs meer dan ooit. Academics staan te ver verwijderd van de werkelijkheid. Uit sociaal-psychologisch onderzoek¹ blijkt dat het stereotype beeld over wetenschappers bestaat uit associaties als mannelijk, werkverslaafd, moeilijk, saai, slim, *nerdy* of sociaal onbeholpen, objectief, rationeel, gek, soms ook gevaarlijk en duivels, en bovenal: geïsoleerd in de ivoren toren van nutteloze kennis. Zeker in de humane en sociale wetenschappen zou de relevantie van het gevoerde onderzoek ver te zoeken zijn. Disciplines zoals filosofie of sociologie zouden te vaag zijn en onvoldoende nuttig.

Maar waar komt dat stereotype beeld van de wereldvreemde wetenschapper² vandaan? Enerzijds heeft dat met de *outgroup* te maken, met al die actoren en groepen die niet onder de sociale categorie 'wetenschapper' vallen. De gebruikelijke verdachten verschuilen zich onder meer in de media bij de geschreven pers en programmamakers, bij cartoonistische representaties in de oude media maar ook in online fora en berichten op nieuwe sociale media. Anderzijds steken we als wetenschapper de hand misschien beter in eigen boezem. Het wetenschappelijke stereotype heeft ook met wetenschap zelf te maken. Wetenschappers en hun disciplines excelleren in het disciplineren van zichzelf (zie Vanderstraeten & Vandermoere, 2015). Vaak zijn het wetenschappers zelf die bijdragen tot het stereotype beeld dat over wetenschap bestaat.

Er zijn verschillende voorbeelden van zelfdisciplinerende in wetenschap en van al dan niet bedoelde zelfstereotypering te bedenken. Zo werden de voorbije decennia duizenden gespecialiseerde vakbladen opgericht. De teller van Engelstalige, intercollegiaal getoetste, wetenschappelijke tijdschriften zou intussen ver boven de 25.000 staan, samen goed voor meer dan 2.500.000

artikels per jaar (Plume & van Weijen, 2014). Vakjargon zorgt daarbij voor legitimiteit onder gelijkgezinden eerder dan voor geloofwaardigheid bij het brede publiek. Of wetenschappers zonderen zich af van de wereld omdat dat als voorwaarde wordt gezien voor de ontwikkeling van goede kennis (zie Huijjer, 2017). Zuivere wetenschap zou dan een soort ascetisch bestaan vereisen waarbij afleiding door de idiosyncrasie van het alledaagse moet worden geschuwd. Anderen vrezen dan weer dat ze als populist worden bestempeld of andere negatieve reacties van *peers* zullen krijgen. Wetenschappelijke stilte kan ook simpelweg verklaard worden door een gebrek aan mediatraining bij wetenschappers of door een vorm van onrealistisch optimisme: de assumptie dat de waarheid altijd wint. Naomi Oreskes en Erik Conway, auteurs van de bestseller *Merchants of Doubt*, verwoorden het als volgt:

“Perhaps the most forgivable reason why scientists have not gotten more involved is because they love science, and believe that the truth wins out in the end. It is their job (...) to figure out what that truth is. Someone else can best popularize it.” (Oreskes & Conway, 2010, p. 265)

Naast die en tal van andere factoren die zich situeren in het wetenschappelijke regime zijn er ook ruimere trends, noem het landschapsontwikkelingen³, die co-evolueren met de (re)organisatie van, en maatschappelijke perceptie over, wetenschap. Denk bijvoorbeeld aan de democratisering van het onderwijs en de daarmee gepaard gaande totstandkoming van de geschoolde maatschappij (zie Vanderstraeten & Van der Gucht, 2015). Of men zou het kunnen hebben over de individualisering en de neo-liberalisering van alles. In wat volgt, gaan we echter, omwille van de aansluiting tot het opzet van dit boek, dieper in op een ander – weliswaar nauw gerelateerd – landschapsfenomeen: de opkomst van het *New Public Management* (NPM).

1.1 Een nieuw publiek management als hefboom voor moderne wetenschap?

Steeds vaker wordt kennis gezien als deel uitmakend van een economie – de kenniseconomie – waarbij wetenschap moet bijdragen aan economische vooruitgang. Maar er lijkt vandaag meer aan de hand. Waar Frederick Taylor, de peetvader van het *scientific management*, in het begin van de vorige eeuw nog ijverde voor een wetenschappelijke benadering van management⁴, lijken we vandaag ook een omgekeerde beweging te maken: we evolueren naar een *management-achtige wetenschap*. Deze evolutie gaat op z'n minst terug tot de jaren 70 en 80 van de vorige eeuw, de tijd waarin het new public management⁵ in volle opmars is (De Dijn et al., 2016). Diverse publieke sectoren en openbare instellingen, waaronder universiteiten, worden in toenemende mate verwacht als bedrijven – of beter: als fabrieken⁶? – te functioneren.

De managementfilosofie van de private sector staat vandaag steeds uitdrukkelijker model voor de publieke sector. Onder het mom van modernisatie, flexibiliteit en professionalisering lijken evoluties op het vlak van ICT⁷ die trend eerder aan te zwengelen dan af te remmen. Ook universiteiten worden blootgesteld aan de tijdsdamp van het marktisme (Weyns, 2013). Ruim honderd jaar geleden ging men van start met het injecteren van een wetenschapslogica in de bedrijfswereld. Vandaag wordt ook een marktlogica geïnjecteerd in de wetenschappelijke wereld⁸. In concreto laat het NPM zich in het wetenschappelijke veld steeds uitdrukkelijker gelden

door middel van een dubbele en ietwat schizofrene agenda. Extern door steeds meer te kijken naar wat de bijdrage is van wetenschap aan de (kennis)economie (bijvoorbeeld in de vorm van patenten en spin-offs); intern door te kijken en vooral te meten wat de impact is van wetenschap op wetenschap (bijvoorbeeld in de vorm van citaties en rankings).

Wat betekent dat alles nu voor de verdeling van wetenschappelijke arbeid⁹? De kerntaken van een wetenschapper hebben betrekking op drie facetten: onderwijs, onderzoek, en maatschappelijke dienstverlening. Men zou kunnen verwachten dat de toepassing van het NPM het stereotype beeld van nutteloze wetenschap heeft gecorrigeerd. Of dat, met het huidige valorisatiestreven, maatschappelijke dienstverlening door de jaren heen dan toch heel belangrijk moet geworden zijn. Niets is minder waar. De selectieve inkleuring van 'nuttigheid' in het NPM-paradigma enerzijds, en het opdrijven van het competitie-element in fundamenteel wetenschappelijk onderzoek anderzijds, hebben het stereotype beeld van de wereldvreemde wetenschapper veeleer versterkt of in stand gehouden op zijn best. De intrede van het NPM heeft voornamelijk gezorgd voor zowel een commercialisering als voor een verdere academiëring van wetenschap.

In een tijd gekenmerkt door projectificatie huppelt menig wetenschapper van de ene naar de andere projectaanvraag. Daarbij wordt de wetenschapper een nieuwsoortige teammanager, zowel een dienaar van de economie als een gedwongen aanbieder van de *publish or perish*-filosofie. Radicaal indruisen tegen die ontwikkelingen gaat vaker gepaard met professionele zelfmoord dan dat het academisch succes of promotie oplevert. Ook velen, zoniet iedereen, van de collega's die in de komende hoofdstukken aan het woord zijn, moeten gedeeltelijk meevaren met de megatrends. Maar tegelijkertijd weten sociologen als geen ander dat, waar er structuren zijn, er vaak ook handelingspotentieel of *agency* ligt¹⁰. Zoals vermeld, ambiëren wij, sociologen van de Antwerpse school, ook nadrukkelijk maatschappelijke impact. Gelukkig zijn we niet de enigen noch de eersten die dat doen¹¹. Niet in België en al zeker niet vanuit internationale optiek. Mede daarom wordt in het volgende deel ingegaan op de wortels en de evolutie van de publieke sociologie. Specifieke aandacht gaat daarbij uit naar het werk van de Britse socioloog Michael Burawoy.

2. In public sociology we trust

"...we must recruit and encourage talented sociologists who are able and eager to report their work so that it is salient to both their colleagues and the educated lay public¹². Borrowing Russell Jacoby's concept of public intellectuals (Jacoby, 1987), they might be called public sociologists..." (Gans, 1989, p. 7)

Bovenstaand citaat komt van de hand van Herbert Gans. De locatie is Atlanta. De gelegenheid betreft de jaarlijkse bijeenkomst van de American Sociological Association (ASA) in 1988. Verwijzend naar de Tocqueville's *Democracy in America* draagt de titel van het congres *Sociology in America*. In het programmaboekje van het congres staat te lezen dat de tijd rijp is voor een *disciplinary self analysis*. Als geprezen socioloog en voorzitter van de ASA geeft Gans er een

toespraak getiteld "Sociology in America: The Discipline and the Public". Tijdens die lezing stelt Gans dat de sociologie als discipline zich nuttiger en relevanter moet maken voor het publiek. Hij treedt daarmee in de voetsporen van historicus Russell Jacoby, die enkele maanden voordien *The Last Intellectuals* (1987) publiceerde over de ondergang van de *public intellectual*.

In de daarop volgende jaren wordt Gans erkend als degene die de noties *public sociologist* en *public sociology* heeft geïntroduceerd. Het is echter pas een goede vijftien jaar later, we tellen het jaar 2004, dat publieke sociologie aan bekendheid wint en de conceptuele diepgang krijgt die het nodig heeft. Opnieuw betreft de gelegenheid een jaarlijkse bijeenkomst van de ASA, tot op heden nog steeds de grootste en meest invloedrijke sociologische vereniging in de Verenigde Staten. Ditmaal is Michael Burawoy aan het woord, als socioloog tewerkgesteld aan U.C. Berkeley. Ietwat paradoxaal houdt Burawoy er – in het lokale Hilton hotel te San Francisco – een vurig pleidooi voor publieke sociologie. De lezing, die enkele maanden later in de *American Sociological Review* verschijnt, draagt als titel 'For public sociology'.

Burawoy gaat van start met te wijzen op het maatschappelijk engagement van enkele klassiekers uit de sociologie. Zo herstelde Karl Marx het socialisme van vervreemding¹³, ging Max Weber op zoek naar schoonheid en vrijheid in rationalisatie en bureaucratie, en verloor Émile Durkheim organische solidariteit van anomie en egoïsme. In de Verenigde Staten waren er intellectueel activisten, zoals William Du Bois, die de basis legden voor de latere studie van racisme en burgerrechten. In het lijstje van mannelijke denkers is ook het werk van Herbert Spencer¹⁴, en enige tijd later, ook dat van Pitirim Sorokin¹⁵, meer dan vermeldenswaardig. Hoewel elk van die geleerden vandaag voornamelijk worden herinnerd voor hun 'fundamentele bijdrage' is hun werk in zekere mate ook typerend te noemen voor het morele karakter, dan wel de bezielende aard, van de klassieke sociologie.

Sociologen van toen waren erop uit om de samenleving te veranderen. Later bleek de verwetenschappelijking van de sociologie echter het ultieme doel te worden, aldus Michael Burawoy. De sociologie institutionaliseert en ontgroeit de morele ontwikkelingsfase. In hun analyse van de staat van de sociologie in de jaren 1950 suggereren Seymour M. Lipset en Neil J. Smelser (1961) dat de morele voorgeschiedenis eindelijk voorbij is. Nu het sociologisch geheugen vorm krijgt, is een nieuw stadium in zicht. Met enige zin voor beeldspraak zou men in de terminologie van de Zwitserse psycholoog Jean Piaget kunnen spreken over de formeel-operationele fase van wetenschap-ontwikkeling. Ook sociologen claimen in die gouden fase van wetenschappelijke volwassenheid te arriveren. Op schijnbaar tegenstrijdige wijze komt het sociologisch denken daarbij los van het concrete en wordt het tegelijkertijd inzetbaar voor praktische doeleinden.

Mede onder invloed van Talcott Parsons wordt *common sense* verheven tot *pure science*. Sociologie zou eindelijk de Comtiaanse en wetenschappelijke status krijgen die het als koningin der wetenschappen verdient. Maar het betreft meer dan dat. Met de onderliggende gedachte dat niets zo praktisch is als een goede theorie (Lewin), co-evolueerde het streven naar conceptuele klaarheid met de ontwikkeling van toegepaste en bruikbare kennis. De welvaartsstaat, die na de tweede wereldoorlog in volle ontwikkeling is, vereist meer dan ooit een sociale wetenschap die de toets der praktijk doorstaat. Heel wat sociologen worden gemobiliseerd om hun kennis in te zetten voor het economische dan wel politieke apparaat. Ze worden, om het met de

woorden van Burawoy te zeggen, *servants of power*. Naast sociale fysicus (Comte) wordt de socioloog nu ook een sociale ingenieur. Het succesverhaal lijkt geen einde te kennen. Toch is het rond diezelfde tijd – de jaren 1950 en 1960 – dat pure wetenschap onder druk komt te staan.

De sociologische uitdrukking van dat protest is onder andere terug te vinden in het invloedrijk boek *The Sociological Imagination* (1959) van C. Wright Mills. Eind jaren 1950 stelt de peetvader van de publieke sociologie zowel de abstracte consensussociologie van Talcott Parsons (uit Harvard University) als de empirische benadering van Paul Lazarsfeld (uit Colombia University) in vraag. Meer dan ooit zou het nodig zijn om *personal troubles (of milieu)* te koppelen aan *public issues (of social structure)*. Een louter conceptuele of wiskundige benadering leidt ons te veraf van de bekommernissen van alledag en de sociale structuren waarin die zijn ingebed. Individuele kenmerken en ervaringen maken deel uit van een ruimer geheel van sociale relaties (structuren), die op hun beurt het resultaat zijn van een historisch proces. Anders gesteld, we moeten meer – ook voor niet-academici-toegankelijke – connecties leggen tussen *biography, structure* en *history*.

In de daaropvolgende jaren zien we heel wat boeken de revue passeren waarin sociologen kritisch-reflexief staan tegenover de wetenschappelijke gang van zaken¹⁶. Zo bektritiseert Alvin Gouldner in *The Coming Crisis of Western Sociology* (1970) de 'cult of scientism'. Veeleer dan volledige objectiviteit te willen nastreven moeten sociale wetenschappers zich bewust worden van de onderliggende assumpties¹⁷ die van hun conclusies de grondslag vormen. Die oproep tot een meer reflexieve sociologie zal kort daarna, in verschillende varianten, weerklank krijgen bij heel wat sociologen, zoals David Bloor (in *Knowledge and Social Imagery*, 1976), Robert Bellah (in *Habits of the Heart*, 1985) en Pierre Bourdieu¹⁸ (in *Homo Academicus*, 1988).

Tijdens de golf van kritiek en toenemend protest¹⁹ lijken de trends van de commercialisering en de academisering van kennis zich echter verder te zetten. De evolutie in het morele karakter van de sociologie wordt dan ook best begrepen in termen van 'ongelijke gelijktijdigheid'²⁰. Het is gelijktijdig in de zin dat tegengestelde trends (bv. verwetenschappelijking, commodificatie van kennis, en popularisering) op hetzelfde moment aanwezig kunnen zijn. De gelijktijdigheid is echter ongelijk in de zin dat, zoals al beschreven, zowel de vermarkting als de academisering van kennis steeds de bovenhand neemt. Zo blijven vandaag heel wat wetenschappers fervente aanhangers van het wetenschappelijke groeiparadigma. Een ander type wetenschappers claimt in peer-to-peercommunicatie kritisch te zijn maar ageert in de praktijk veeleer als hoofdrolspeler in de instandhouding of acceleratie van de academische ratrace. Weer anderen, een groeiende massa wetenschappers, staan kritisch tegenover de gang van zaken maar krijgen dat niet vertaald in een systeemverandering of *paradigm shift* (Kuhn). Misschien is het psychologisch verschijnsel van de cognitie-actiekloof wel nergens zo groot als in de wetenschappelijke wereld zelf. Toch blijft Burawoy hoopvol en door alle trends en contradicties heen ziet hij kansen. Zoals vaak het geval is bij een crisis, lijkt ook hier een *window of opportunity* te ontstaan:

"We have spent a century building professional knowledge, translating common sense into science, so that now, we are more than ready to embark on a systematic back-translation, taking knowledge back to those from whom it came, making public issues out of private troubles (...)" (Burawoy, 2005, p. 5)

2.1 Naar een verdeling van sociologische arbeid

Het is tegen die historische achtergrond dat Burawoy met 11 theses²¹ voor de dag komt. De meest relevante propositie voor ons boekproject betreft de derde these ('Thesis 3. The division of sociological labor'). Daarin verdeelt Burawoy de sociologische arbeid in vier types sociologie: beleidssociologie, publieke sociologie, professionele sociologie en kritische sociologie.

Het eerste type, de beleidssociologie, is een sociologie die ten dienste staat van een bepaalde opdrachtgever. Die laatste definieert een probleem en het is dan de taak van de socioloog om met een oplossing voor de dag te komen (*problem-solving*). In contrast daarmee gaat de publieke sociologie uit van een dialogische relatie tussen de socioloog en haar publiek(en). De agenda's van beide partijen worden samengebracht. Indien nodig, past men zich aan elkaar aan en werkt men gezamenlijk een probleemstelling uit. Die eerste twee types kennen heel wat onderlinge verschillen doch ze sluiten elkaar niet uit. Ze kunnen zelfs complementair zijn in de zin dat publieke sociologie kan leiden tot beleidssociologie. Of beleidssociologie kan overgaan in publieke sociologie, bijvoorbeeld als een bepaald beleid heeft gefaald. Beide types kunnen echter onmogelijk bestaan zonder een derde type sociologie: de professionele sociologie:

"Professional sociology is not the enemy of policy and public sociology but the *sine qua non* of their existence – providing both legitimacy and expertise for policy and public sociology." (Burawoy, 2005, p. 10)

Dat derde type sociologie bestaat uit verschillende en vaak door elkaar kruisende *research programs*, elk met hun eigen begrippenapparaat, assumpties, theorieën, modellen, toonvoorbeelden, enzovoort. Verschillend van de probleemoplossingen uit de beleidssociologie worden hier oplossingen gezocht voor puzzels die voortvloeien uit anomalieën en contradicties (*puzzle solving*). Het vierde en laatste deel van de sociologische arbeid heeft dan betrekking op de kritische sociologie. Daarbij worden de – zowel expliciete als impliciete en zowel normatieve als beschrijvende – fundamente van de professionele sociologie kritisch onder de loep genomen. Illustratieve voorbeelden zijn de feministische of kritische rassentheorie. Net zoals de publieke sociologie het geweten is van de beleidssociologie, omschrijft Burawoy de kritische sociologie als het geweten van de professionele sociologie. Het is ook de kritische sociologie die ons twee vragen aanreikt waarmee we de vier types sociologieën met elkaar in verband kunnen brengen.

Een eerste kritische vraag luidt: "sociology for whom"? Communiceren we enkel of voornamelijk tussen wetenschappers onderling (academisch publiek) of trachten we ook buiten de ivoren toren van de wetenschap te klimmen (niet-academisch publiek). De tweede vraag luidt: "sociology for what?". Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de doelstellingen van een samenleving (*ends*) en de middelen die we kunnen aanwenden om die te bereiken (*means*). Deze tweede vraag peilt dus naar het type kennis dat we als socioloog willen produceren. Het soort kennis dat zich richt op de middelen omschrijft Burawoy als instrumentele kennis. Dat kan in twee varianten verschijnen: in het *puzzle solving* van de professionele sociologie of in de *problem solving* van de beleidssociologie. Het tweede type kennis richt zich veeleer op doelstellingen en noemt hij reflexieve kennis. De dialoog over doelstellingen kan ofwel plaatsvinden binnen de academische gemeenschap (dat dan handelt over de fundamente van onderzoeks-

programma's) of tussen academici en verschillende publieken (dat dan handelt over de richting die de samenleving moet uitgaan). Reflexieve kennis ondervraagt dus zowel de waardepremisen van onze samenleving als die van de sociologie als discipline.

Publieke sociologie kan zich verder op twee manieren uiten. In het ene subtype, dat van de traditionele publieke sociologie, stimuleert de socioloog debatten binnen of tussen publieken. Denk bijvoorbeeld aan sociologen die opiniestukken schrijven of actief zijn op sociale media zoals Twitter of aan journalisten die zelf het initiatief nemen en bepaalde onderzoeken in de kijker plaatsen. Hoe dan ook blijft het publiek in die traditionele variant veeleer passief. In het andere subtype, dat van de organische publieke sociologie, wordt veel meer aandacht besteed aan de wederzijdse dialoog tussen wetenschap en publiek. In een proces van *mutual education* is het de bedoeling om het onzichtbare zichtbaar te maken en het private publiek.

2.2 De publieken van de publieke sociologie?

Een boekproject over publieke sociologie. Klinkt interessant. Maar wie is nu het publiek, of welke zijn nu de publieken, van de publieke sociologie? Het is een vraag die niet enkel de sociale wetenschappers bezighoudt die aan dit boek meewerken. Zo kreeg C. Wright Mills ooit de kritiek te verduren dat hij te elitair was. Niemand minder dan Michael Burawoy *himself* stelde ooit de virtuele en retorische vraag aan het adres van Mills: "you don't believe there really are any publics except the New York intellectuals that surround you?" (Burawoy, 2008, p. 372)

Zoals al beschreven ijvert Burawoy er dan ook voor om niet enkel een traditionele publieke sociologie te ontwikkelen. In plaats van te spreken 'over het publiek' moeten we een dialogische relatie ontwikkelen 'met het publiek' in de vorm van een organische publieke sociologie. In die laatste soort werkt de socioloog in nauwe samenwerking met een "visible, thick, active, local and often counter-public" (Burawoy, 2005, p. 7-8). Verder is het in deze optiek van belang om niet enkel een *sociology of publics* te creëren maar ook een *sociology for publics* (zie Boyns & Fletcher, 2005). De typerende kenmerken van de publieke sociologie zijn dat het de doelstellingen van onze samenleving in vraag stelt en dat het gericht is naar een extra-academisch publiek.

De vraag blijft nazinderen: 'maar welk extra-academisch publiek?'. Volgens auteurs als Burawoy moeten we ons primair richten op actoren uit de burgermaatschappij:

"If the standpoint of economics is the market and its expansion, and the standpoint of political science is the state and the guarantee of political stability, then the standpoint of sociology is civil society and the defense of the social. In times of market tyranny and state despotism, sociology—and in particular its public face—defends the interests of humanity." (Burawoy, 2005, p. 24)

Men kan zich misschien vinden in dat algemeen standpunt. Maar stranden bij een *defense of the social* blijft in het beste geval vaag te noemen²². Denk maar aan het hybride karakter van tal van actuele vraagstukken. Ook potentiële publieken op voorhand uitsluiten omdat ze toevallig niet onder de categorie van het maatschappelijk middenveld vallen, lijkt geen al te best

idee. Zo lijkt méér aandacht voor burgers dan overheden wellicht vooral de Amerikaanse of Angelsaksische publieke sociologie te typeren. Ook zien we in het geval van actie-onderzoek dat interactie met het veld zich in de regel uitstrekt voorbij een specifieke opdrachtgever. Maar ook wie niet doelbewust aan publieke sociologie ging doen, kan gaandeweg het onderzoek op publieken stoten die zich aandienen of waarvan men de maatschappelijke noodzaak voelt om ze aan te spreken.

In dit boekproject trekken we dan ook de kaart van de inductie en de pragmatiek. In plaats van in een conceptuele impasse verzeild te raken, kunnen we de noties *public* en *public sociology* ook op constructieve wijze benaderen als *sensitizing concepts* (Blumer). Zo kan dit boekproject een vehikel zijn om aan te tonen wat een publieke sociologie kan betekenen in de diverse praktijken die ons beider onderzoeksgroepen rijk zijn. Eén ding staat in ieder geval vast: het beantwoorden van de vraag waarop gealludeerd wordt in het tussenkopje – welke zijn de publieken van de publieke sociologie? – vereist een zoektocht van onderuit.

3. Een zoektocht van onderuit

In wat volgt, wordt de publiek-sociologische benadering verder uiteengezet aan de hand van tal van voorbeelden. Zo belichten Dries Coertjens, Marlies Verhaegen, Bert Morrens, Anne Bergmans en Ilse Loots de cocreatie van kennis en beleid in complexe milieudossiers. De lezer wordt ondergedompeld in twee *wicked problems*: het beheer van radioactief afval in de regio Mol-Dessel, en de menselijke blootstelling aan milieuvervuilende stoffen. Rond beide risicovraagstukken werden participatieprocessen opgezet die meer openheid creëren voor de diverse betrokkenen in het kader van kennis- en beleidsontwikkeling. Coertjens en co hebben in hun beschrijving aandacht voor de dynamieken die ontstaan als risico's en onzekerheden participatief worden benaderd. Deels in overlap met, maar ook verschillend van, het werk van Burawoy wordt daarbij dieper ingegaan op de diverse rollen die sociale wetenschappers kunnen vervullen bij het maatschappelijk beheer van milieurisico's. In lijn met een meer gematigde Europese traditie pleiten ze voor een kritisch-constructieve invulling van de publieke milieusociologie.

Ook in het hoofdstuk 'Tussen blockadia en academia. Een publiek-sociologische exploratie van klimaatactivisme' pleiten Ewoud Vandepitte en Frédéric Vandermoere voor een uitbreiding van Burawoy's *defense of the social* naar een *defense of the social-ecological*. Om de rol van de geëngageerde sociale wetenschapper daarin te situeren vullen ze Burawoy's visie aan met behulp van inzichten uit duurzaamheidswetenschap en aanleunende disciplines. Daarnaast belichten Vandepitte en Vandermoere de voornaamste resultaten van een gevalstudie naar stijlen van burgerschapsactie bij klimaatactivisten. Vervolgens bespreken ze een eerste poging om hun bevindingen door middel van een focusgroep terug te koppelen naar een activistische groepering. Daarbij wordt aangetoond dat de vertaalslag van professionele naar publieke sociologie soms ook veeleer conflictueus dan synergetisch verloopt. De bijdrage eindigt met een nabeschouwing over de relatie tussen publieke sociologen en kritische publieken.

In de daarop volgende pagina's wordt het jong geweld afgelost met de ervaring van Ilse Loots die een uitstap organiseert naar milieusociologische plekken. De ontwikkeling van het sociologisch milieuonderzoek aan de Universiteit Antwerpen licht ze toe aan de hand van de publieken die bepalend zijn geweest voor de onderzoeksgroep 'Milieu & Samenleving'. Loots beschrijft de confrontatie van de sociologie met exacte en technische wetenschappers, met andere sociale wetenschappers, met beleidsmakers, maar ook met burgers en maatschappelijke groepen. Een constante in de interactie met elk van die actoren, is volgens Loots het benaderen van milieu- en technische vraagstukken als sociale vraagstukken. Naast het werk van Burawoy wordt aansluiting gezocht bij het werk van Thomas Gieryn voor het aanwijzen van grenswerk (*boundary work*) en plekken (*truth spots*) waarin scheidingslijnen zich ontwikkelen tussen de sferen van beleid, milieuactie en wetenschap.

In 'Milieu & Samenleving: sociologie voor beleid en maatschappij' reflecteren Ann Crabbé en Anne Bergmans over hun professionele leven als milieusociologen. Hun bijdrage wordt gestructureerd aan de hand van op het eerste gezicht eenvoudige maar diepzinnige vragen als: Wie zijn wij en wat drijft ons? Welke zijn onze publieken en wat doen we met hen? Wat zijn de moeilijkheden in de interactie met publieken? Het antwoord op die vragen schept duidelijkheid in het denken van Burawoy en legt verschillende van zijn onderliggende – soms discutabele – assumpties bloot. Daarbij wordt ook aansluiting gezocht bij andere auteurs zoals Douglas Hartmann en diens beschrijving van de verschillende rollen die sociologen kunnen opnemen. Crabbé en Bergmans situeren hun beleidsgericht onderzoek op de grens van publieke en beleids sociologie. Ze beschrijven hoe we als sociale wetenschappers, ook binnen de gevestigde sociale orde, reflexieve kennis kunnen aanbrengen en 'verandering van binnenuit' kunnen aanwakkeren.

In een volgend hoofdstuk gaan Didier Boost, Peter Raeymaeckers en Koen Hermans op zoek naar de raakvlakken tussen het sociaalwerkonderzoek en de uitgangspunten van de publieke sociologie. Men wijst op de gelijkenissen tussen beide op het vlak van hun positie (die normatief is), hun doelstelling (het nastreven van sociale verandering) en hun rol (de ontwikkeling van reflexieve kennis). In overeenstemming met de toon die Crabbé en Bergmans zetten, stellen de auteurs dat het onderscheid tussen beleids sociologie en publieke sociologie niet altijd eenduidig is. Voortbouwend op inzichten uit de publieke sociologie verkennen ze de aanhoudende discussie rond *evidence-based practice* binnen het sociaal werk vanuit het spanningsveld tussen een instrumentele en reflexieve kijk op sociale verandering. Ten slotte verduidelijken ze hun positie in die discussie en illustreren ze op welke manier de publieke sociologie hen heeft geïnspireerd in hun onderzoek naar een meer toegankelijke hulpverlening en het tegengaan van onderbescherming in Vlaanderen.

De relatie tussen publieke en beleids sociologie is een thematiek die in de bijdrage van Pieter Cools en Gert Verschraegen verder wordt onderzocht. Vanuit de literatuur rond 'lokale sociale innovatie' haakt men in op het onderscheid tussen een positivistische en relationele benadering van kennis. Enerzijds wordt de positivistische benadering van beleids sociologen gelinkt aan een instrumentele visie op sociaal-innovatieve projecten. De focus ligt daarbij op het verhogen van individueel welbevinden door sociale interventies. Anderzijds wordt de relationele

benadering in verband gebracht met kritisch-publieke sociologen die uit zijn op sociale transformatie. In die alternatieve visie ligt de klemtoon op de relatie tussen persoonlijke noden en structurele machtsverhoudingen. Verder illustreren Cools en Verschraegen op genuanceerde wijze de strategische inzet van beide benaderingen in enkele gevalstudies rond de opvang van daklozen en sociaal-ecologische tewerkstelling.

In 'Publieke sociologie en activisme. Actieonderzoek als instrument in de zoektocht naar erkenning van mensen zonder wettig verblijf' illustreren Thomas Swerts en Anika Depraetere de werking van een organische publieke sociologie. Hun analyse is gebaseerd op een actieonderzoek dat de zoektocht naar de erkenning van CollectActif, een organisatie van vrijwilligers en mensen zonder wettig verblijf in Brussel, in kaart brengt. Sinds enkele jaren gaat CollectActif de strijd aan tegen voedselverspilling en voedselarmoede. Daarvoor werden tal van acties opgezet die Swerts en Depraetere benaderen als activistische burgerschapspraktijken. Rond het schrijnend actueel thema van vluchtelingen en migratie beschrijven de auteurs hoe men heeft getracht om die zelforganisatie de nodige zichtbaarheid en erkenning te geven. Het hoofdstuk wordt afgerond met een reflectie over de uitdagingen en opportuniteiten die gepaard gaan met actieonderzoek en organische publieke sociologie.

De link tussen (organische) publieke sociologie en actieonderzoek is ook de insteek van het laatste hoofdstuk. Daarin stellen Dries Dingenen en Peter Raeymaeckers, naar analogie met Burawoy, twee vragen: 'actieonderzoek voor wie?' en 'actieonderzoek voor wat?'. De complementaire relatie tussen organische publieke sociologie en actieonderzoek wordt eerst theoretisch uiteengezet en vervolgens geïllustreerd aan de hand van een onderzoek dat de auteurs hebben uitgevoerd binnen het sociaal werk. Men beschrijft de poging tot implementatie van generalistisch sociaal werk binnen specialistische organisaties die zich richten op de activering van kansengroepen. Dingenen en Raeymaeckers bespreken het onderzoeksproces, de implicaties bij het voeren van een actieonderzoek en het belang van participatieve kennisproductie.

NOTEN

1. Zie bijvoorbeeld: Tintori, A. (2017). The most common stereotypes about science and scientists: What scholars know. In Tintori, A. and Palomba, R., *Turn on the light on science* (pp. 1-18). London: Ubiquity Press.
2. Voor een korte geschiedenis van stereotypes over wetenschappers, zie: www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4710393/.
3. Merk op dat het multi-levelperspectief (MLP), zoals mede ontwikkeld door Frank Geels in de context van duurzaamheidstransities, ook kan toegepast worden op het wetenschappelijke systeem.
4. Het boek *The principles of scientific management* geschreven door Frederick Taylor werd gepubliceerd in 1911.
5. Voor een gedetailleerde uiteenzetting over de opkomst van het *New Public Management* (NPM) en het effect daarvan op het middenveld in Vlaanderen, zie www.middenveldinnovatie.be/publicaties/spotlightpaper-nieuw-publiek-management-vlaanderen-en-de-impact-op-het-middenveld.
6. In wat Vanderstraeten en Van der Gucht (2015) als de geschoolde maatschappij omschrijven, verlenen universiteiten toegangstickets tot jobs. Universiteiten worden fabrieken van kennis en diploma's. Ook voor het wetenschappelijke personeel schuilt vermarkting om de hoek. In de nieuwe ondernemende universiteit moet kennis niet enkel economisch renderen maar ook groeien om te groeien.

7. Het *New Public Governance* (NPG) claimt dan wel te zorgen voor een derde weg tussen het NPM en bureaucratisme; in de praktijk lijkt die NPG of *digital era governance* veel minder 'post-NPM' dan ze werkelijk is.
8. Naar analogie met het gestandaardiseerde werk en de *time motion studies* die door Frederick Taylor werden uitgevoerd in de Ford-autofabrieken van de vorige eeuw, kunnen we stellen dat ook de taken die een wetenschapper vandaag vervult tot op zekere hoogte repetitief worden en door velen uitvoerbaar. Wetenschappers zijn tegenwoordig prima experts over iets heel specifiek. Dat gaat echter ten koste van de *bigger picture*. Er worden generaties specialisten gecreëerd zonder overzicht van het geheel (zie Goorden, 2016). Ook in de sociologische discipline stellen we een trend van hyperspecialisatie vast (Vandermoere, 2018).
9. De klassieke taakverdeling van een zelfstandig academisch personeelslid, oftewel een professor, omvat een procentuele spreiding van 40-40-20 over respectievelijk: onderwijstaken, onderzoek en dienstverlening.
10. Zie bijvoorbeeld het werk *The constitution of society* (1984) van Anthony Giddens waarin de structuratie-theorie wordt uiteengezet. Zie ook Pierre Bourdieu wanneer hij zegt:
“...I do not see how relations of domination, whether material or symbolic, could possibly operate without implying, activating resistance. The dominated, in any social universe, can always exert a certain force, inasmuch as belonging to a field means by definition that one is capable of producing effects in it.” (Bourdieu & Wacquant, 1992, p. 80)
11. Merk op dat de vraag naar de toepasbaarheid van kennis ruimer is dan de sociologie. In vele klassieke 'professions' leeft er een zekere spanning tussen 'zuiver' of 'fundamenteel' of 'theoretisch' enerzijds, en 'toegepast' anderzijds. Voor een kritische beschrijving van 'the expert professional' en expertise als 'verpakte macht' zie bijvoorbeeld het boek *Profession of medicine: A study of the sociology of applied knowledge* (1970) geschreven door Eliot Freidson.
12. Het valt op dat Gans hier enkel en expliciet spreekt over 'the educated lay public'. Dat zou de indruk kunnen wekken dat enkel dat laatste type publiek van belang is. Op andere momenten in zijn toespraak en in meer recent werk (zie Gans, 2016), wordt dat echter genuanceerd. Dat Gans zich wel degelijk bewust is van de verscheidenheid aan publieken, blijkt wanneer hij zegt: "The public is usually viewed as a general public, a construct of the non-sociologist population, although in reality it consists of many specific publics." (Gans, 2016, p. 5). Verder onderscheidt Gans vier soorten publieken: 'college students taking sociology courses', 'other college students', 'the better educated general public' en 'the less educated general public'.
13. Zie bijvoorbeeld de elfde these uit Marx' aantekeningen over Feuerbach in 1845: "De filosofen hebben de wereld alleen maar op verschillende wijzen *geïnterpreteerd*; het komt erop aan de wereld te *veranderen*". Uit Marx, K. (2006). Aantekeningen bij Feuerbach. In Tromp, B., *Karl Marx. Er waart een spook door Europa* (p. 65 e.v.). Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
14. Zo krijgt Spencer wel eens het compliment een *publishing phenomenon* te zijn geweest: "...his books, sold in sets covering the whole of natural, social and ethical evolution, were bought avidly throughout the world." (Turner, 2012, p. 349). Het is collega Raf Vanderstraeten die mij er verder op wees dat Parsons' *The structure of social action* (1937) als een alternatief presenteerde voor Spencer ("Who now reads Spencer?"), wellicht juist omdat Spencer nog zo bekend was en zijn werk zo breed gelezen werd.
15. Zie bijvoorbeeld Nichols, L.T. (2009). Burawoy's holistic sociology and Sorokin's "integralism": A conversation of ideas. In Jeffries, V. (Ed.), *Handbook of public sociology* (pp. 107-120). Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers.
16. Kort na *The sociological imagination* van Mills verscheen *The structure of scientific revolutions* (1962) door Thomas Kuhn. Er zijn ook heel wat andere denkers (bijvoorbeeld Jürgen Habermas) die zich later steeds frequenter zullen laten gelden in het publieke debat (Habermas zal dit bijvoorbeeld in het Duitse weekblad *Die Zeit* doen).
17. In *The coming crisis* maakt Gouldner onderscheid tussen *background* en *domain assumptions*. Achtergrondveronderstellingen zijn heel algemeen en verwijzen bijvoorbeeld naar wat Gouldner, in navolging van de filosoof Stephen Pepper, 'wereldhypothesen' noemt. Men kan bijvoorbeeld veronderstellen dat de wereld sterk geïntegreerd of cohesief is veeleer dan los samenhangend en verdeeld. Die algemene hypothesen verwijzen in feite naar wat we gewoonlijk als metafysica omschrijven. De domeinveronderstellingen daarentegen zijn (iets) concreter: "Domain assumptions are the background assumptions applied only to the members of a single domain; they are, in effect, the metaphysics of a domain." (Gouldner, 1970, p. 31).

Een voorbeeld daarvan is de aanname dat mensen rationele wezens zijn, dat menselijk gedrag al dan niet voorspelbaar is, dat sociale problemen zich al dan niet uit zichzelf oplossen (met of zonder geplande interventies), enzovoort. De visie van Gouldner breekt dus met de 'scientific method' en de visie dat wetenschap verloopt via een proces van falsificatie (Popper).

18. Merk op dat Bourdieu de oproep van Gouldner niet blindelings volgt. In een interview afgenomen door zijn leerling Loïc Wacquant zegt Bourdieu dat de reflexiviteit waarnaar Gouldner verwijst niet ver genoeg gaat en sloganesk van aard is: "In Gouldner, reflexivity remains more a programmatic slogan than a veritable program of work." (Bourdieu & Wacquant, 1992, p. 71)
19. Dat protest vond zowel binnen als buiten de muren van de universiteit plaats. In zekere zin vond het ook plaats op de grens van wetenschap en maatschappij met de Parijse studentenrevolutie uit mei '68 in Quartier Latin als een van de meest memorabele gebeurtenissen.
20. Persoonlijke communicatie met Raf Vanderstraeten (22 december 2017).
21. In de lente van 1845 zou Karl Marx te Brussel elf aantekeningen neerpennen bij het werk van de Duitse filosoof Ludwig Feuerbach. Die zouden pas jaren later (in 1888, na het overlijden van Marx in 1883) verschijnen als appendix van Friedrich Engels' boek over Feuerbach (de bijlage met stellingen kreeg als titel *Thesen über Feuerbach* mee). Het lijkt dus niet toevallig dat Burawoy elf theses bespreekt. Hij steekt het immers niet onder stoelen of banken dat hij een sociologisch-marxist is. Voor meer info over de aantekeningen van Marx over Feuerbach, zie bijvoorbeeld www.marxists.org/archive.
22. Burawoy heeft zo veel lof geogst met zijn werk over publieke sociologie dat publieke sociologie vandaag vereenzelvigd wordt met zijn persoon. In 'Web of Science' staat de teller van het aantal verwijzingen naar het ASR-artikel 'For public sociology' boven de 500. Samen met de reprint ervan in het *British Journal of Sociology* zelfs boven de 700 citaties. Hoewel het in oorsprong om een Angelsaksisch debat gaat, heeft die publicatie ook relevantie voor de niet-Angelsaksische situatie. Zo verscheen dat artikel ook in andere landen en tijdschriften zoals *Soziale Welt: Zeitschrift für Sozialwissenschaftliche Forschung und Praxis* en *Actes de la recherche en sciences sociales*. Daarmee kan die bijdrage beschouwd worden als een van de meest besproken sociologische artikels van de laatste decennia. Citaties maskeren echter gedeeltelijk de realiteit in de zin dat Burawoy ook heel wat kritiek kreeg. Die kritieken kunnen volgens Morrow (2009) worden samengevat in vier (vaak overlappende) thema's: de spanning tussen interdisciplinariteit en sociologische bijziendheid; twijfels rond specifieke taken en de toekomst van de publieke sociologie in verschillende nationale contexten; vragen over wetenschappelijke geloofwaardigheid; en problemen met de originele typologie op theoretisch gebied. Die kritieken worden hier om pragmatische redenen niet verder in detail behandeld. Die komen, waar van toepassing, wel uitgebreid aan bod in de afzonderlijke hoofdstukken.

REFERENTIES

- Bellah, R., Madsen, R., Sullivan, W.M., Swidler, A., & Tipton S.M. (1985). *Habits of the heart: Individualism and commitment in American life*. Berkeley CA: University of California Press.
- Bloor, D. (1976). *Knowledge and social imagery*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (1988). *Homo academicus*. Palo Alto, CA: Stanford University Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: Chicago University Press.
- Boyns, D., & Fletcher, J. (2005). Reflections on public sociology: Public relations, disciplinary identity, and the strong program in professional sociology. *The American Sociologist*, 36(3/4), 5-26.
- Burawoy, M. (2005). For public sociology. *American Sociological Review*, 70(1), 4-28.
- Burawoy, M. (2008). Open letter to C. Wright Mills. *Antipode*, 40(3), 365-375.
- De Dijn, H., Veretennicoff, I., & Willems, D. (2016). *Het professoraat anno 2016*, KVAB Standpunt 40.
- Engels, F. (1888). *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie*. Stuttgart: Verlag von J. H. W. Dietz.
- Gans, H. (1989). Sociology in America: The discipline and the public. *American Sociological Review*, 54(1), 1-16.

- Gans, H. (2016). Public sociology and its publics. *The American Sociologist*, 47(1), 3-11.
- Goorden, L. (2016). *De sprong in de techniek. Nadenken over wat we doen*. Leusden: ISVW Uitgevers.
- Gouldner, A. (1970). *The coming crisis of western sociology*. New York: Basic Books.
- Huijjer, M. (2017). *Leve de publieksfilosofie. Belevissen van een denker des vaderlands*. Amsterdam: Boom Uitgevers.
- Jacoby, R. (1987). *The last intellectuals. American culture in the age of academe*. New York: Basic Books.
- Kuhn, T. (1962). *The structure of scientific revolutions*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lipset, S.M., & Smelser, N.J. (1961). *Sociology, the progress of a decade: A collection of articles*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Marx, K. (2006). Aantekeningen bij Feuerbach. In *Karl Marx. Er waart een spook door Europa* (p. 65 e.v.). Bloemlezing uit het werk van Karl Marx. Samengesteld en ingeleid door Bart Tromp. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Mills, C.W. (1959). *The sociological imagination*. New York: Oxford University Press.
- Morrow, R.A. (2009). Rethinking Burawoy's public sociology: A post-empiricist reconstruction. In Jeffries, V. (Ed.), *Handbook of public sociology* (pp. 47-69). Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers.
- Oreskes, N., & Conway, E. (2010). *Merchants of doubt: How a handful of scientists obscured the truth on issues from tobacco smoke to global warming*. New York: Bloomsbury Press.
- Plume, A., & van Weijen, D. (2014). Publish or perish? The rise of the fractional author... *Research Trends*, 38, 16-18.
- Taylor, F. (1911). *The principles of scientific management*. New York, London: Harper & Brothers.
- Tintori, A. (2017). The most common stereotypes about science and scientists: What scholars know. In A. Tintori & R. Palomba, *Turn on the light on science* (pp. 1-18). London: Ubiquity Press.
- Turner, S.P. (2012). De-intellectualizing American sociology: A history, of sorts. *Journal of Sociology*, 48(4), 346-363.
- Vandermoere, F. (2018). Recensie: *De sprong in de techniek. Nadenken over wat we doen* door Lieve Goorden. *Sociologos. Tijdschrift voor Sociologie*, 39(1), 72-76.
- Vanderstraeten, R., & Vandermoere, F. (2015). Disciplined by the discipline. A social-epistemic fingerprint of the history of science. *Science in Context*, 28(2), 195-214.
- Vanderstraeten, R., & Van der Gucht, F. (2015). *De geschoolde maatschappij*. Leuven: Acco.
- Weyns, W. (2013). Inleiding. Marktisme als geur van deze tijd. In W. Weyns, A. Estor, & S. Geudens (red.), *Marktisme. Kritiek op het berekende samenleven* (pp. 7-13). Kalmthout: Pelckmans.
- Wilson, W., J. (1998). Engaging publics in sociological dialogue through the media. *Contemporary Sociology*, 27(5), 435-438.